

Araştırma Makalesi

Alındı: 5 Kasım 2015 - **Düzeltildi:** 2 Şubat 2016 – **Kabul Edildi:** 14 Mart 2016 - **Yayımlandı:** 30 Haziran 2016

TÜRKİYE CUMHURİYETİ İNKILAP TARİHİ VE ATATÜRKÇÜLÜK DERS KİTABI GÖRSELLERİNİN BAZI ÖZELLİKLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Uğur Çakır¹

Öz

Günümüzde eğitim ve öğretimde en sık kullanılan materyaller ders kitaplarıdır. Bu çalışmada, “8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük” ders kitabı görsellerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma, görsellerin incelenmesine dayalı nitel bir çalışmadır. Çalışmanın veri kaynağını 2014-2015 eğitim öğretim ders yılı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Talim Terbiye Kurulu tarafından 31. 05. 2013 tarih ve 29 sayılı kararıyla okutulması kabul edilen 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabı oluşturmaktadır. Araştırmanın verilerini toplamak amacıyla doküman incelemesi yapılmıştır. Elde edilen verilerin analizi frekans/yüzde olarak tablolastırılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, ders kitabında sivil figürler, askerî figürlerden fazla kullanılmıştır. Gazete haberi, haritalar, antlaşmalar gibi kanıt değeri taşıyan görsellere az yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnkılap tarihi; ders kitabı; ilköğretim; kitap görselleri

ANALYSIS OF TURKISH REPUBLIC REVOLUTION HISTORY AND KEMALISM TEXTBOOK IMAGES IN TERMS OF CERTAIN PROPERTIES

Abstract

Today, the most used educational materials are textbooks. In this study, the aim is to analyze the images of "Elementary Turkish Republic Revolution History and Kemalism" textbook. The research is a qualitative study based on the analysis of the images. The data source of the study is consisted of Elementary Turkish Republic Revolution History and Kemalism textbook which was accepted as the study material by the decision of the Ministry of National Education and the Board of Education and Discipline dated 05.31.2013 and numbered 29. A document analysis was carried out to gather the data of the study. The analysis of the obtained data was tabulated as frequency/percentage. The study indicates that civilian figures were used more than military figures in the textbook. The images does not include sufficient evidence such as newspaper clippings, maps or treaties.

Keywords: Revolution history; textbook; elementary education; textbook images

Giriş

Günümüz teknoloji ve bilgi çağında, kitaplar ve basılı görseller bireyin doğrudan ilişki kurduğu önemli bilgi araçlarıdır. Eğitim ve öğretim sürecinde öğretmen ve öğrencilerin en sık kullandığı materyalleri ders kitapları oluşturmaktadır. Bu sürecin önemli unsuru olan ders kitabının geçmişinin

M.Ö. 4000 yıllarına kadar indiği öne sürülmektedir (Kaya, 2002, s. 88). Bu kadar köklü bir geçmişe sahip olan ders kitapları, geçmişten bugüne içinde yaşanan çağın sosyal, kültürel ve teknolojik imkânlarına ve toplumun ihtiyaçlarına göre değişim ve gelişim göstererek şekillenmiştir.

Şimşek'e (1997, s. 25) göre ders kitabı, öğrenme ve öğretme etkinlikleri sırasında öğrencinin öğrenmesi ve öğretmenin öğrenmeyi sağlayabilmesi için bilgilerin kavratılmasında, olayların açıklanmasında, durumların tanıtılmasında ve üzerinde araştırma yapılan her türlü öğrenme-öğretme sürecinde yardımcıdır. Demirel ve Kıröğlü (2006) ise ders kitabını, bir eğitim programında yer alan hedef, içerik, öğretme ve öğrenme süreci ile ölçme değerlendirme boyutlarına uygun olarak hazırlanmış ve öğrenme amaçlı kullanılan basılı materyaller olarak tanımlamaktadır. Ders kitapları çocuğun gelişiminde, karakterinin biçimlenmesinde ve eğitim-öğretim faaliyetlerinin gerçekleşmesinde önemli bir araçtır. Her kitap ayrı bir dünyadır. Kitaplardan oluşan bir eğitim sistemi ise kendi başına bir evren niteliği taşır (Mıntaş, 1983, s. 8).

Teknolojik gelişimin eğitim sistemine girmiş olduğu çağımızda ders kitapları hâlâ en önemli eğitim ve öğretim materyali olma özelliğini korumaktadır (Yaylı ve Çınar, 2014). En önemli eğitim-öğretim materyali olan ders kitabı, içerdiği kapsamın yanında görsel öğeler de çocuğun hayal dünyasını geliştirmede önemli unsurlardan biri haline gelmektedir. Etkili bir ders kitabı Şahin ve Yıldırım'a (1999) göre *görsel zenginlik içermeli, albenisi olmalı, renkli resim ve fotoğraflarla desteklenmelidir*. Bu nedenle ders kitabında yer alan görseller özenle hazırlanmalıdır (Sever, 2008; Özkan, 2013).

Görseller, ders kitabının içindeki metinlerden daha kalıcıdır ve uzun süre hafızada kalmaktadır. Bu nedenle görselleri, zor ve karmaşık konuları anlatırken kullanmak yerinde bir faaliyettir. Sözel bir metnin görsellerle desteklenmesi, dikkati konu üzerinde topladığı gibi daha somut ve gerçekçi bir şekilde sunulmasını sağlar (Uzuner, Aktaş, Albayrak, 2010). Ders kitabında görsellere yer verilmesinin amacı, metinleri dikkat çekici hale getirerek çocuğun ilgisini çekmektir. Ders kitabında görsellere yer verilirken, görsellerin konu ile uyumuna, konuyu kapsama boyutuna ve görselin anlaşılabilir olmasına dikkat edilmelidir.

Ders kitaplarının içerik ve görselleriyle ilgili hemfikir olunan bir kriterler listesi oluşturulamamakla birlikte, ders kitaplarının görsellik ve içerik yönünden incelenebileceği kriter listeleri hazırlanması çalışmaları yapılmaktadır (Safran ve Ata, 2003 s. 346). Ülkemizde ders kitabı görsellerinin ele alındığı çalışmalar incelendiğinde, görsellerin ders kitaplarında yer almasıyla ilgili bazı ortak kriterler görülmektedir (Şimşek, 1997, s. 69; Gülersoy, 2013; Uzuner vd., 2010;). Bu kriterlerin bazılarını şöyle sıralamak mümkündür:

- Ders kitabında yer alan görseller, somut bir mesaja sahip olmalıdır.
- Ders kitabında yer alan görseller ile metin arasında bir ilişki olmalıdır.
- Ders kitabında yer alan görseller çocuğun ilgisini çekmelidir.
- Ders kitabında yer alan görsellerin altına açıklayıcı notlar yazılmalıdır.
- Ders kitabında yer alan görseller seçilirken ders kitabını kullanacak yaş grubu dikkate alınmalıdır.
- Ders kitabında yer alan görseller net ve açık olmalıdır.

İçinde bulunduğu toplumun hafızasını aktaran ve ders kitapları içinde önemli bir konuma sahip olan tarih ders kitapları toplumların belli bir coğrafyada niçin ve nasıl yaşadığını, toplumların inançlarını, değerlerini ve geleneklerini yansıtan önemli materyallerdir (Pingel, 2003; Kabapınar, 2003).

8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının önemli unsurlarından olan görseller, öğrenme ve öğretme sürecini artırır. Temel eğitimin tarih ders kitabı olarak görülen İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında çocuğun dikkatini istenilen noktaya çekmek, merak uyandırmak ve konuyu somut olarak görmelerini sağlamak amaçlanmaktadır. Dersin anlatımını renklendirmek için ders kitabında kullanılan görsellerin niteliği ve niceliği son derece önem arz etmektedir. Aslan'ın (1992) yaptığı araştırmada, Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarının tasarım ve içerik açısından problemli olduğu tespit edilmiştir. Yapılan çalışma içerik yönünden ele alındığında, görseller açısından tam olarak net sonuç ortaya konmadığı tespit edilmiştir. Ele alınan bu çalışmada 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının görselleri nicelik açısından ele alınmıştır. Ders kitabında yer alan görsellerdeki figür ve karakterlerin oranı ortaya konulmuştur.

Türkçe Sözlük'e (2005) göre figür; *Görseller ve resimlerde varlıkların biçimi*, karakter kavramı ise *"Bir bireyin kendine özgü yapısı, onu başkalarından ayıran temel belirti"* şeklinde tanımlanmıştır.

Ülkemizde hazırlanan ders kitaplarını inceleyen çalışmalarda ortak sonuç olarak, "kitaplar görsellerle zenginleştirilmeli ve salt sözel bilgidен kaçınılmalıdır" vurgusu yapılmıştır (Çelik, 2008; Yaylı ve Çınar, 2014; Özbaran, 2003; Alkan, 2002; Kayabaşı, 2003; Demircioğlu, 2013; Özkan, 2013; Hali, 2014). Yapılan çalışmalar, ders kitaplarını farklı boyutlarda ele almalarına rağmen özellikle yenilenen 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabını ayrı bir çalışma olarak ele alıp, görsellerini inceleyen çalışmaların az olduğu tespit edilmiştir. Alana bu bağlamda katkı sağlamak amacıyla bu çalışma gerçekleştirilmiştir.

Yöntem

Bu çalışma nitel araştırma yaklaşımı ile desenlenmiş olup veriler doküman incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Elde edilen veriler, betimsel bir şekilde yüzde/frekans olarak ifade edilmiştir. Betimsel analizde veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2004). Araştırmanın dokümanını, Milli Eğitim Bakanlığı ve Talim Terbiye Kurulu tarafından 31. 05. 2013 tarih ve 29 sayılı kararıyla 5 yıllığına okutulması kabul edilen 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabı oluşturmuştur.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Veri dokümanına Milli Eğitim Bakanlığının ilgili internet sayfasından ulaşılmıştır. Verilerin toplanmasında; 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının dış kapak ve içindekiler bölümü hariç tutulup, ilk üniteden başlanarak görsellerdeki figürler ve karakterler tek tek sayılmıştır. Görseller sayılırken simgeler, semboller, afişler ve belirlenemeyen görseller sayım dışında bırakılmıştır. Görselleri inceleme ve sayım işlemi araştırmacının kendisi tarafından yapılmıştır. Araştırmacının görselleri incelemesinden sonra görseller bir alan eğitimcisi tarafından da ayrı olarak incelenmiş, arada fark ortaya çıktığında tekrar araştırmacının kendisi tarafından görseller incelenmiş ve farklılık giderilmeye çalışılmıştır. İki araştırmacının oluşturduğu veriler belirlenmiş ve araştırmanın güvenilirliği için, Miles ve Huberman'ın (1994) (Görüş Birliği/ (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) formülü kullanılmıştır. Sonuç .96 olarak tespit edilmiştir.

Verilerin analizi için, daha önce yapılan araştırmalar incelendiğinde, özellikle görseller bakımından Esen Severge'nin (1998) ve Kitiş Çınar'ın (2013) çalışmalarında kullandıkları veri toplama kategorilerinin kapsamlı olduğu görülmüş ve bu çalışmaya uyarlanmıştır. Kitapta yer alan görseller beş kategoride incelenmiştir. Figürlerin incelenmesi dışında ders kitabı görsellerinde kullanılan gazete haberleri ve haritalar da ayrıca incelenmiştir. İnceleme sonucunda görsellerin frekans/yüzde dağılımları belirlenmiştir. Çalışmada belirlenen katagoriler ders kitabı içerisinde yer alan hiçbir görsel inceleme dışında bırakılmayacak şekilde aşağıdaki boyutlarda incelenmiştir:

1. Ders kitabı görsellerinde askeri ve sivil figürler ünitelere göre nasıl dağılmaktadır?
 - a. *Askerî Figür*: Üzerinde herhangi bir askerî üniforma veya askerî bir materyal olan kişi ve kişiler yer almaktadır.
 - b. *Sivil Figür*: Askerî bir kıyafeti olmayan ve askerî bir görevi olmadığı varsayılan kişi ve kişiler yer almaktadır.
2. Görsellerde yer alan askerî ve sivil figürler nasıl gösterilmektedir?
 - a. *Tek Başına*: Figür, yalnız başına gösterilmekte ve yanında başka figür yer almamaktadır.
 - b. *Aile ile*: Figür, aile üyelerinden biri veya kalabalık yer almaktadır.
 - c. *Savaş Alanında*: Figür tek başına veya kalabalık bir grup ile savaş mekânında yer almaktadır.
 - d. *Kalabalık İçerisinde*: Figür, savaş alanı dışında iki veya daha fazla kişi ile herhangi bir yerde yer almaktadır.
 - e. *Belirsiz*: Figür veya figürler, yukarıdaki kategorilerde belli olmayan biçimde yer almaktadır.
3. Ders kitabı görsellerinde, ünitelere göre gazete haberlerine ve haritalara yer verilme oranı nedir?
4. Ders kitabı görsellerinde, ünitelere göre Mustafa Kemal Atatürk karakterine yer verilme oranı nedir?
5. 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabı görsellerinde kaç tane karakter yer almakta ve karakterlerin görsellerde tekrarlanma oranı ne düzeyde bulunmaktadır?

Bulgular

İncelenen görsellerdeki askeri ve sivil figürlerin ünitelere göre yer alma oranlarına bakıldığında (Tablo 1), sivil figürlerin ünitelerde sırasıyla en fazla Çağdaş Türkiye Yolunda Adımlar (%33), Atatürkçülük (%32), Ya İstiklal, Ya Ölüm! (%14), Millî Uyanış: Yurdumuzun İşgaline Tepkiler (%8), Atatürk Dönemi Dış Politikası ve Atatürk'ün Ölümü (%6), Bir Kahraman Doğuyor (%4) ve Atatürk'ten Sonra Türkiye: İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası (%3) oranında yer almıştır.

Tablo 1. Askerî ve Sivil Figürlerin Ünitelerde Yer Alma Oranları

Üniteler	Sivil Figürler		Askeri Figürler	
	f	%	f	%
Bir Kahraman Doğuyor	6	4	14	20
Millî Uyanış: Yurdumuzun İşgaline Tepkiler	12	8	15	21
Ya İstiklal, Ya Ölüm!	22	14	23	32
Çağdaş Türkiye Yolunda Adımlar	53	33	3	4
Atatürkçülük	51	32	9	13
Atatürk Dönemi Dış Politikası ve Atatürk'ün Ölümü	10	6	3	4

Tablo 1. Askerî ve Sivil Figürlerin Ünitelerde Yer Alma Oranları (devamı)

Atatürk'ten Sonra Türkiye: İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası	5	3	4	6
TOPLAM	159	100	71	100

Görsellerde yer alan askeri figürler ise en fazla Ya İstiklal, Ya Ölüm! (%32), Millî Uyanış: Yurdumuzun İşgaline Tepkiler (%21), Bir Kahraman Doğuyor (%20), Atatürkçülük (%13), Atatürk'ten Sonra Türkiye: İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası (%6) ve eşit oranda Çağdaş Türkiye Yolunda Adımlar (%4), Atatürk Dönemi Dış Politikası ve Atatürk'ün Ölümü (%4) ünitelerinde yer almıştır. Ders kitabı görselleri incelendiğinde görsellerde en fazla sivil figürlerin yer aldığı (156) belirlenmiştir. Askeri figürler ise yedi ünite içerisinde toplam 71 görselde yer almıştır.

Şekil 1. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabından Seçilen Örnekler

Tablo 2. Askerî Figürlerin Yer Alma Şekilleri ve Oranları

Yer Alma Şekilleri	f	%
Tek Başına	25	35
Aile	0	0
Savaş Alanında	17	24
Kalabalık İçerisinde	28	39
Belirsiz	1	2
TOPLAM	71	100

Görsellerde askeri figürlerin ders kitabında yer alma şekillerinin toplam dağılımları şu şekilde oluşturulmuştur (Tablo 2). Askeri figürler en fazla kalabalık içerisinde (%39), tek başına (%35), savaş alanı içerisinde (%24), belirsiz (%2) ve aile üyeleri ile birlikte (%0) oranında ders kitabı görsellerinde yer almıştır.

Tablo 3. Sivil Figürlerin Yer Alma Şekilleri ve Oranları

Yer Alma Şekilleri	f	%
Tek Başına	29	19
Aile	7	4
Savaş Alanında	5	3
Kalabalık İçerisinde	116	73
Belirsiz	2	1
TOPLAM	159	100

Şekil 2. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabından Seçilen Askerî Figürlere Örnekler

İncelenen görsellerde sivil figürlerin hangi biçimlerde yer aldığı ve görsellerin oranı şu şekilde belirlenmiştir (Tablo 3). Sivil figürler en fazla kalabalık içerisinde (%73), tek başına (%19), aile bireyleri ile (%4), savaş alanında (%3) ve belirsiz (%1) oranında ders kitabı görsellerinde yer almıştır.

Şekil 3. Sivil Figürlere Örnekler

Araştırmanın bulgularına göre Tablo 4'e bakıldığında 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabı görsellerinde yer alan sivil ve askerî figürler arasında yarı yarıya fark olduğu belirlenmiştir. Ders kitabının tamamında toplam 230 adet insan figürü ve figürlerinin yer aldığı görseller kullanılmıştır. Bunlardan 159'u sivil, 71'i askerî figür olarak yer almıştır.

Tablo 4. Askerî ve Sivil Figürlerin Yer Alma Biçimlerine Göre Frekans ve Yüzde Dağılımları

Yer Alma Biçimleri	Sivil Figürler		Askerî Figürler		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Tek Başına	29	19	25	35	54	23
Aile	7	4	0	0	7	3
Savaş Alanında	5	3	17	24	22	10
Kalabalık İçerisinde	116	73	28	39	144	63
Belirsiz	2	1	1	2	3	1
TOPLAM	159	100	71	100	230	100

Ders kitabı görsellerinde yer alan figürlerin toplam yer alma şekillerine bakıldığında (Tablo 4), en fazla yer alma biçimi olarak figürler kalabalık içerisinde (%63), tek başına (%23), savaş alanında (%10), aile bireyleri ile (%3) ve belirsiz (%1) oranında yer almıştır. Görsellerde yer alma oranı olarak hem askerî hem de siyasi figürler, en fazla kalabalık içerisinde yer almaktadır.

Tablo 5. Ünitelere Göre Gazete Haberleri ve Haritaların Yer Alma Oranları

Ünitelere Göre Gazete Haberleri	Gazete Haberleri		Haritalar		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Bir Kahraman Doğuyor	0	0	0	0	0	0
Millî Uyanış: Yurdumuzun İşgaline Tepkiler	0	0	4	44	4	13
Ya İstiklal Ya Ölüm!	0	0	2	22	2	7
Çağdaş Türkiye Yolunda Adımlar	1	5	0	0	1	3
Atatürkçülük	0	0	0	0	0	0
Atatürk Dönemi Dış Politikası ve Atatürk'ün Ölümü	3	14	0	0	3	10
Atatürk'ten Sonra Türkiye: İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası	17	81	3	34	20	67
TOPLAM	21	100	9	100	30	100

Yukarıdaki tabloya bakıldığında (Tablo 5) 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında gazete ve haritalara toplam 30 görselde yer verilmiştir. Ders kitabı görsellerinde ünitelere göre gazete haberlerine toplam 21 görselde yer verilmiştir. Gazete haberlerine yer verilme oranı en fazla Atatürk'ten Sonra Türkiye: İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası (%81), Atatürk Dönemi Dış Politikası ve Atatürk'ün Ölümü (%14), Çağdaş Türkiye Yolunda Adımlar (%5) ünitelerinde yer verilmiştir. Bir Kahraman Doğuyor, Millî Uyanış: Yurdumuzun İşgaline Tepkiler, Ya İstiklal Ya Ölüm! ve Atatürkçülük ünitelerinde yer alan görsellerde gazete haberlerine yer verilmemiştir. Gazete haberlerinin yer verildiği ünitelere bakıldığında, gazete haberlerinin yer aldığı görsellerin Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarından itibaren ünitelerde yer aldığı görülmüştür.

Üniteler incelendiğinde harita görsellerine, toplam yedi ünite de 9 defa yer verilmiştir. Harita görsellerinin en fazla yer aldığı ünite Millî Uyanış: Yurdumuzun İşgaline Tepkiler (%44), Atatürk'ten Sonra Türkiye: İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası (%34) ve Ya İstiklal Ya Ölüm! (%22) üniteleridir. Bir Kahraman Doğuyor, Çağdaş Türkiye Yolunda Adımlar, Atatürkçülük, Atatürk Dönemi Dış Politikası ve Atatürk'ün Ölümü ve Atatürk'ten Sonra Türkiye: İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası ünitelerinin görsellerinde ise haritalara yer verilmemiştir. Harita görseline en fazla yer verilen ünite incelendiğinde Kurtuluş Savaşı yılları dönemini işlediği belirlenmiştir.

Şekil 4. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabı Görsellerinde Gazete Haberleri ve Haritalardan Seçilen Örnekler

Ders kitabı görselleri incelendiğinde ünitelerde gazete haberleri ve harita görsellerine toplam 30 defa yer verilmiştir. Gazete haberleri ve haritaların görsellerde yer verilme oranına göre en fazla Atatürk'ten Sonra Türkiye: İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası (%67), Millî Uyanış: Yurdumuzun İşgaline Tepkiler (%13), Atatürk Dönemi Dış Politikası ve Atatürk'ün Ölümü (%10), Ya İstiklal Ya Ölüm! (%7) ve Çağdaş Türkiye Yolunda Adımlar (%3) ünitelerinde yer verilmiştir. Bir Kahraman Doğuyor ve Atatürkçülük ünitelerinin görsellerinde ise ne gazete haberlerine ne de haritalara yer verilmediği belirlenmiştir.

Tablo 6. Mustafa Kemal Atatürk Karakterine Yer Verilme Oranları

Üniteler	Yer Verilme Oranları	
	f	%
Bir Kahraman Doğuyor	16	14
Millî Uyanış: Yurdumuzun İşgaline Tepkiler	8	7
Ya İstiklal, Ya Ölüm!	20	17
Çağdaş Türkiye Yolunda Adımlar	30	26
Atatürkçülük	38	33
Atatürk Dönemi Dış Politikası ve Atatürk'ün Ölümü	3	3
Atatürk'ten Sonra Türkiye: İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası	0	0
TOPLAM	115	100

Araştırmanın bulgularına göre Tablo 6'ya bakıldığında incelenen 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında toplam 115 görselde Mustafa Kemal Atatürk karakterinin yer aldığı görülmektedir. Ünitelere göre M. Kemal Atatürk karakterinin yer alma oranı en fazla Atatürkçülük (%33), Çağdaş Türkiye Yolunda Adımlar (%26), Ya İstiklal Ya Ölüm! (%17), Bir Kahraman Doğuyor (%14), Millî Uyanış: Yurdumuzun İşgaline Tepkiler (%7) ve Atatürk Dönemi Dış Politikası ve Atatürk'ün Ölümü (%3) üniteleridir. Atatürk'ten Sonra Türkiye: İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası ünitesi görsellerinde ise M. Kemal Atatürk karakterine yer verilmemiştir. Görseller incelendiğinde M. Kemal Atatürk görselinin ders kitabı içerisinde ünitelere göre ünite konuları ve alt konu başlıklarına göre uygun olarak seçildiği belirlenmiştir. Ancak bazı kalabalık figürler içerisinde

verilen resimlerde M. Kemal Atatürk karakteri tam olarak seçilememekte ve kitap da yer verilen görselin kalitesinin iyi olmadığı görülmektedir. Atatürk'ten Sonra Türkiye: İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası ünitesinin konuları ve alt konuları incelediğinde Atatürk'ün ölümünden sonraki dönemden bahsedildiği, ancak ünite görsellerinde M. Kemal Atatürk karakterine yer verilmediği saptanmıştır.

Şekil 5. Mustafa Kemal Atatürk Karakterine İlişkin Örnekler

Tablo 7. Karakterlerin Görsellerde Tekrarlanma Oranları

Karakterler	f	%	Karakterler	f	%
M. Kemal Atatürk	115	66.47	Churchill	1	0.57
Zübeyde Hanım	2	1.15	Yaşar Doğu	1	0.57
Latife Hanım	2	1.15	Celal Bayar	1	0.57
Makbule Hanım	2	1.15	Fuad Köprülü	1	0.57
Rauf Bey	2	1.15	Adnan Menderes	1	0.57
Padişah Vahdettin	2	1.15	Yakup Kadri	1	0.57
Çerkez Ethem	2	1.15	M. Akif Ersoy	1	0.57
Şahin Bey	2	1.15	Tevfik Paşa	1	0.57
İsmet İnönü	2	1.15	Hermann Jansen	1	0.57
Fevzi Çakmak	2	1.15	Halife Abdülmecit	1	0.57
Salih Bozok	2	1.15	Asteğmen Kubilay	1	0.57
Calude Farrere	2	1.15	Yaşar Erkan	1	0.57
Fethi Bey	2	1.15	Tevfik Fikret	1	0.57
M. Ali Cinnah	2	1.15	Refet Bele	1	0.57
Ali Rıza Efendi	1	0.57	Sütçü İmam	1	0.57
Liman Van Sanders	1	0.57	Namık Kemal	1	0.57
Ali Fuat Bey	1	0.57	Ziya Gökalp	1	0.57
Veliaht Ferdinant	1	0.57	Voltaire	1	0.57
Erzurumlu Fatma	1	0.57	J. J. Rousseau	1	0.57
Yörük Ali Efe	1	0.57	Nebile Hanım	1	0.57
Damat Ferit Paşa	1	0.57	Gustav Adolf	1	0.57
Kazım Karabekir	1	0.57	Rıza Pehlevi	1	0.57
Roosevelt	1	0.57	Kral Amanullah Han	1	0.57
TOPLAM				173	100

8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabı görselleri incelendiğinde, görsellerde yer alan karakterlerin ders kitabı görselleri içerisinde tekrar etme sayılarına göre Tablo 7 oluşturulmuştur. Kitapta yer alan yedi ünitenin görselleri içerisinde toplam 46 farklı karaktere yer verilmiştir. Karakterler içerisinde ders kitabı görsellerinde en çok tekrar eden karakter 115 (%66 oranında) görselde yer alan Mustafa Kemal Atatürk karakteridir. Daha sonra 2'şer kere, farklı görsellerde tekrar eden Zübeyde Hanım, Latife Hanım, Makbule Hanım, Rauf Bey, Padişah

Vahdettin, Çerkez Ethem, Şahin Bey, İsmet İnönü, Fevzi Çakmak, Salih Bozok, Claude Farrere, Fethi Bey ve Muhammet Ali Cinnah karakterleri yer almıştır. Gazete, harita ve yöntem kısmında belirtilen ve incelenmeye alınmayan diğer resimler dışında toplam 230 adet görsel resim ders kitabında yer almaktadır. 230 görselin içerisinde 173 görselin karakterlere ait olduğu araştırmada belirlenmiştir. Bu durum sonucunda 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında incelenen görselleri içerisinde karakterlerin yer verildiği görseller toplam görsellerin %75'ini kapsamaktadır.

Şekil 6. Karakterlere İlişkin Seçilen Örnekler

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabı görsellerinde askeri ve siyasi figürlere, kanıt değeri taşıyan görsellere, Mustafa Kemal Atatürk karakterine ve diğer karakterlere yer verilme oranları tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen veriler sonucunda incelenen ders kitabı görsellerinde sivil figürlere (151 görsel) askeri figürlere (71 görsel) oranla %69 daha fazla yer verildiği belirlenmiştir. Mustafa Kemal Atatürk karakterinin toplam sayılan figürlerin içerisinde %50 oranında yer aldığı, kanıt değeri taşıyan görsellere çok az yer verildiği ve görsellerde 46 farklı karaktere yer verildiği belirlenmiştir. Bütün bu veriler ışığında yapılandırmacı yaklaşıma göre hazırlanan tarih konuları ağırlıklı bir ders kitabı olan 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında sivil figür görsellerinin daha fazla yer aldığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda ders kitabı görsellerinin daha barışçıl bir tutumla oluşturulduğu yerinde bir tespit olacaktır.

Ders kitaplarında görsellerin önemli bir yeri bulunmaktadır. Ders kitabında metinlerin görsellerle desteklenmesi konuyu ilgi çekici bir hale getirecek ve konunun daha kalıcı olarak öğrenilmesine olanak sağlayacaktır. Seçilen görsellerin konu ile yakından ilişkili, anlaşılır, net ve kaliteli olması ders kitabının niteliğini artırmada önemli unsurlardır. İncelenen görseller altlarındaki açıklamalarıyla beraber göz önüne alındığında ders kitabında yer alan görseller konularla paralellik göstermektedir. Holliday'ın (1990) yılında yaptığı çalışmada da ders kitaplarında öğrenilmesi zor olan kavram ve metinlerin öğretimine yardımcı olması için metinlere uygun görsellerin kullanılmasının eğitimde kaliteyi artırdığına değinilmiştir. Ayrıca Pozzer ve Roth'un (2003) yaptıkları çalışmalar da araştırmanın sonuçlarını desteklemektedir.

Ders kitabındaki görsellerde sadece metnin içerisinde geçen karakterleri vermekle yetinilmemeli; metin ile bağlantılı, kanıt değeri taşıyan görsellere de yer verilmelidir (örneğin; gazete haberleri,

antlaşma metinleri, vesikalar vb.) Araştırmanın sonuçlarına göre kanıtsal görsellere kitapta yer verilme oranı çok düşüktür. Uzuner vd. (2010), Gülersoy (2013), Demircioğlu (2013), Özkan (2013) ve Hali'nin (2014) yaptığı çalışmalarda, ders kitaplarında konu anlatılırken kanıtlardan yararlanılmasının konunun daha da somutlaştırılarak öğretilmesini sağladığını vurgulanmıştır. İncelenen görseller açısından araştırmaların sonuçları, bulguları desteklemektedir. Araştırma sonuçlarına göre, ders kitabında yer alan görseller metinlerin yerleşimine göre dengeli bir şekilde dağıtılmış ve algılamada kolaylık sağlanmıştır. Pektaş'ın (2001) yılında yaptığı çalışmanın sonuçları araştırmanın bulgusunu desteklemektedir.

Yapılan bu çalışmayla ders kitabı görsellerinin incelenmesi bakımından bir durum tespiti yapılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre ders kitabı görsellerinin incelenmesine dayanarak şu önerilerde bulunulabilir:

- 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında yer alan görsellerde gazete haberleri, antlaşma metinleri, vesikalar vb. görsellere daha sık yer verilmelidir.
- Ders kitabındaki görseller; sadece metni desteklemekle yetinmemeli, görsellerden yararlanılarak çocukların da yorum yapabilmelerini ve tartışabilmelerini sağlayacak sorular sorulmalıdır.
- Araştırma sadece incelenen ders kitabı ile sınırlıdır. Diğer ders kitaplarını da kapsayan araştırmalar yapılmalıdır.
- Bu araştırma sadece ders kitabında yer alan görsellerinin tespitini içermektedir. Öğrenci ve öğretmen görüşleri de yeni bir çalışmayla ele alınabilir.

Günümüzde ders kitabının en çok kullanılan materyal ve öğretmenlerin en büyük yardımcısı olduğu gerçeğinden hareketle, ders kitaplarının incelenmesine yönelik araştırmalar artırılmalıdır. Yapılan araştırmalar sonucunda, verimli ve ideal bir ders kitabı görselleri kriterlerinin tam anlamıyla belirlenmesi bu çalışmanın beklentisidir.

Kaynakça

- Alkan, B. (2003). İlköğretim ikinci kademe 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Aslan, E. (1992). Ortaöğretimde kullanılan Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitapları. Şeyda Ozil ve Nilüfer Tapan (Ed.), *Türkiye'nin Ders Kitapları* (s. 175-203). İstanbul: Cem Yayınları.
- Çelik, Ö. (2008). Ataerkil sistem bağlamında toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin belirlenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Demircioğlu, E. (2003). Dokuzuncu sınıf tarih ders kitabında yer alan görseller hakkında öğretmen görüşleri: Trabzon örneği. *Turkish Studies Journal*, 8(7), 95-107. 17 Mart 2015 tarihinde http://www.turkishstudies.net/Makaleler/929361428_07Demircio%C4%9Flu%20Ebru-95-107.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Demirel, Ö. & Kiroğlu, K. (2006). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. Ankara: Pegem A. Yayıncılık.
- Esen Severge, Y. (1998). Ders kitaplarında cinsiyetçilik (İlköğretim ders kitapları üzerinde yapılmış bir içerik çözümlemesi). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gülersoy, A., E., (2013). İdeal ders kitabı arayışında sosyal bilgiler ders kitaplarının bazı özellikler açısından incelenmesi. *International Journal Of New Trends In Arts, Sports & Education*, 2(1), 8-26. 25 Mart 2015 tarihinde http://kisi.deu.edu.tr/oguz.serin/ijtase_vol2_1_2.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Hali, S. (2014). Tarih öğretimi ve ders kitapları. *International Journal of Turkish Education Sciences*. Ekim, 158-166. 18 Mart 2015 tarihinde http://uteb.gop.edu.tr/Makaleler/165908760_13hali.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Holliday, W. G. (1990). Textbook illustrations: Fact or filler? *Science Teacher*, 57(9), 27-29.
- Kabapınar, Y. (2003). Bir Öğretim Materyali Olarak Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitapları. İçinde: C. Öztürk ve D. Dilek (Ed.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem A. Yayıncılık.
- Kaya, Z. (2002). *Uzaktan Eğitim*. Ankara: Pegem A. Yayıncılık.
- Kayabaşı, B. (2003). İlköğretim okulu sosyal bilgiler ders kitapları ile ilgili öğretmen ve öğrenci görüşleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Kitiş Çınar, E., (2013). Ortaokul Türkçe ders kitaplarında toplumsal cinsiyet. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Mıntaş, E. (1983). Ortaöğretimde tarih kitapları, *Bilim ve Sanat Aylık Kültür Dergisi*, Ekim.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage Publication.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). 2014-2015 eğitim öğretim yılı ders kitapları listesi. 5 Mart 2015 tarihinde <http://www.meb.gov.tr/2014-2015-egitim-ogretim-yilinda-okutulacak-ilk-ve-orta-ogretim-ders-kitapları/duyuru/7013> sayfasından erişilmiştir.
- Özbaran, S. (2003). *Güdümlü tarih*. İstanbul: Cem Yayınevi.

- Özkan, R. (2013). İlköğretim ders kitaplarında kadın figürü. *The Journal Of Academic Social Science Studies*, 6(5), 617-631. 25 Mart 2015 tarihinde http://www.jasstudies.com/Makaleler/1350630676_35%C3%96zkanRecep_S-617-631.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Pektaş, H. (2001). Ders kitaplarında tipografi ve tasarım sorunları. *Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yazıları*, 7, Ankara.
- Pingel, F. (2003). *Ders kitaplarını araştırma ve düzeltme rehberi UNESCO* (Çev. N. Elhüseyni). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Pozzer, L. L. & And Roth, W. M. (2003). Prevalance, Function and Structure of Photographs in High School Biology Textbooks. *Journal of Research in Science Teaching*, 40(10), 1089-1114.
- Safran, M. & Ata, B.(2003). Öğrencilerin tarih metinlerinden anlam çıkarmalarına yönelik araştırmalara bir bakış. C. Şahin (Ed.), *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler*. Ankara: Gündüz Yayıncılık.
- Sever, S. (2008). *Çocuk ve edebiyat*. İzmir: Tudem Yayınları.
- Şahin, Y. P. & Yıldırım, S. (1999). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şimşek, N. (1997). *Derste eğitim teknolojisi kullanımı*. Ankara: Anıl Matbaası.
- TDK (2005). *Türkçe Sözlük*, TDK, 10. Baskı, Ankara.
- Uzuner, S., Akta, E. & Albayrak, L. (2010). Türkçe 6, 7 ve 8. sınıf ders kitaplarının görseller (illüstrasyonlar) açısından değerlendirilmesi. *Türkiye Bilim Araştırmaları Dergisi*, Bahar, 721-733 25 Mart 2015 tarihinde http://tubar.com.tr/TUBAR%20DOSYA/pdf/2010BAHAR/uzuner_serap-akta_elif-albayrak_leyla%20721-733.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Yaylı, D. & Kitiş Çınar, E. (2014). Ortaokul Türkçe ders kitapları görsellerinde toplumsal cinsiyet. *Turkish Studies Journal*, 9(5), 2075-2096. 17 Mart 2015 tarihinde http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1727300043_119Yayl%C4%B1Derya-vd-2-sos-2075-2096.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2004). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.